

ЛІТАРАТУРНЫ ДАДАТАК ДА ГАЗЭТЫ „САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ”

№ 6

15 красавіка 1928 г.

№ 6

З Ь М Е С Т

Нікчэмныя. Апавяданьне.—І Дубок. Пабожны мешчанін Апавяданьне.—М. Г. Літаратурныя сілуэты. Міхась чарот.—Алёша. Вядомаму поэту. (Заява земляка.—Ліхтар. Бласко Ібаньес. (1867—1928)—А. Лейтэс. Пад сьцягам культурнай рэвалюцыі. Нарыс. Бібліяграфія. Наша навука. (На тэмы аб культурнай рэвалюцыі).

Н І К Ч Э М Н Ы Я.

(Апавяданьне).

I

Раньняе жыта зарунела і зялёныя палоскі яго вызначаліся прыгожым дыванам.

Сярод гэтага зялёнага дывану была адна шэрая пляма шырокай паласы, якая адбівалася сваёю пусткаю. І далёка, далёка наўзгорку матляўся чалавечак з параю каней.

Гэта палоска была двараніна пана Лазоўскага Барыса. Ён заўсёды адставаў ад людзей і апрацоўваў сельскую гаспадарку тады, калі ўсе людзі забываліся на тую працу, якую толькі што пачынаў Лазоўскі. З гэтае прычыны гаспадарка з кожным годам занепадала. Усюды былі нейкія недарэчнасьці: у доме, на полі і ў галаве.

Зямлі было дваццаць дзесяцін, а працаваць на ёй ня было сілы, ня было каму. Сялянскія гаспадаркі з кожным годам мацнелі, уздымаліся ўгару, а пана Лазоўскага ішла ўніз, бо ён апрацоўваў несваечасова і ўжо аджыўшымі прыладамі.

Адказацца ад часткі сваёй зямлі, як ён часта думаў, не дазваляў яму дваранскі гонар.

— Не, недачакаюцца, каб я зрабіў так, як яны хочуць. Бацька мой усю апрацоўваў, меў даход з яе вялікі, а я працую, працую, а карысьці мала: то недарод, то неўмалот, то град паб'е, а ўсё ад таго, што людзі зрабіліся бязбожнікамі.

— Дык, прычым тут бязбожнікі! Вы самі шчыра верыце ў бога, д'ябла, рай і пекла, то ў вас наадварот павінна радзіць усё, а ў бязбожнікаў нічога, але выходзіць наадварот, як я і казаў ужо. Вызначылі вам падатку сто дваццаць рублёў, ну і аддадзіце.

— А мне хто дасць?

— Бог з неба скіне, ня ведаецца...

— Што я атрымаў ад бальшавікоў? Нічагусенькі. Не хачу я ад іх нічога, але няхай і яны ад мяне нічога не бяруць. Летась сто восемдзесят рублёў заплаціў, а сёлета ня буду, хай што хочуць робяць са мною.

— Глупства вы гародзіце. Не аддадзіце самі, то хутка знойдуць гэтыя грошы ў вас і нават пытацца доўга ня будуць.

— Апошняга не забяруць, закон не гаворыць, вась і бяры з мяне што хочаш.

— Правільна! Апошняга не бяруць, а ўсё што перад апошнім ёсьць, а яно ў вас знойдзецца, забяруць.

— Чакайце, расстаўляйце шырай рукі, забяруць,—казаў з вялікім абурэньнем Лазоўскі і пайшоў на свой панадворак.

Яго душыла нейкая злоба і каб спагнаць яе на кім, ён штурхануў у бок падвярнуўшагася Лыску, убег у хату, сарваў з галавы шапку, прыкленчыў перад багамі, якімі быў адоблен увесь кут, і доўга штосьці шавяліў вуснамі.

У той час, калі Лазоўскі маліўся, праклінаў усіх і ўсё, сяляне рознымі спосабамі думалі аб узняцьці лепей сваіх гаспадарак, рабілі досьледы, чыталі газэты, клапаціліся палешшыць сваё жыцьцё, радаваліся з яго, што яно дало магчымасьць жыць кожнаму бедняку, якога раней і за чалавека ня лічылі, а чалавекамі былі толькі паны Лазоўскія, Дубоўскія і гэтак далей.

II

Час ідзе, не стаіць на адным мейсцы. Жыцьцё таксама бяжыць і гэтак хутка імчыцца ўперад, што немагчыма яго дагнаць. Але калі яго ня можна папярэдзіць, то ні ў якім

разе ня трэба і адставаць ад яго, бо загінеш.

Сем'я Лазоўскага складалася з трох душ: Лазоўскага 55 год, кульгавага сына Юзіка—дваццаці год, дачкі Гэлі—восемнаццаці год і батрака Сымона—дзесятнаццаці год.

— Трэба прадаць карову і адсунуць першую рату, а там са збожжа што небудзь прададзімо і выплацім—казаў Юзік.

— Я прадам карову на выплату падатку! Ніколі ў сьвеце! Пачакаюць, не згалеюць, а там мо' што іншае будзе.

— Мы ўжо чакаем адзінаццаты год і гэтага іншага яго няма і ня будзе.

Каб мы не чакалі яго, ня марылі аб ім, то інакш зусім бегла жыцьцё, не дайшлі-б да такога зьнішчэньня ва ўсёй гаспадарцы і жылі-б ня горш ад людзей. Я ўжо згубіў надзею на ўсялякія перамены і далей так жыць немагчыма, трэба кінуць мары, ужо кінуць і шчыра самым узяцца за гаспадарку, як належыць узяцца, а то мы і так адсталі ад людзей, ад якіх людзей, сам ведаеш.

Мы іх ніколі не паважалі, сьмяяліся з іх, кпілі і знаходзілі ў гэтых кпінах сабе ўцеху. А цяпер вазьмі іх голымі рукамі, дык аплячэшся, як блін на патэльні. Шкода, што я не радзіўся мужыком, але аб гэтым ня варта гаварыць.

— Трэба, сынку, цярпець, як і бог цярпеў, на крыжы за ўсе нашы грахі, а памром, то ў рай пападзем.

— Эх, тата! Ты яшчэ верыш у гэты рай і пекла?

— Юзік, Юзі-і-к! Што гэта ты гародзіш, апамятайся, бог пакарае. Што-ж табе матка нябожчыца сказала, каб пачула тваю размову?

—Матка была разумнейшая ад цябе і вась чаму. Яна пазірала на жыцьцё інакш, як мы пазіраем.

—Маўчы, а то пракляну, як недавярка.

—Клятва ў такім выпадку ня мае аніякай значнасьці і я ў гэтым асабіста пераканаўся.

Мы кажам, што нас акружаюць бадай усе бязбожнікі, а паглядзець, дык гэта самыя шчаслівыя людзі. Нікога іх наш бог не карае, ніякай трасцы ім не дае, усё ў іх расьце, родзіць і яны жывуць сабе, да цешацца ад такога вольнага жыцьця, а мы вась гінем, як тыя пацукі.

—Маўчы, а то біты будзеш.

—Немагчыма маўчаць! Вач, Піліп Гарбуз, Мікіта Бурак дый шмат іншых у градавую сераду пасяля вялікадня сеялі збожжа і што-ж? Іх збавініца вырасла такая, што на сельска-гаспадарчай выстаўцы атрымалі ўзнагароду, а наша ўсё загінупла, пагарэла. Дзе-ж тут справядлівасьць, бог і ўсё такое?

—Маўчы, нехрысьць, альбо я цябе пракляну на векі вечныя—сказаў бацька і, схаліўшы шапку, вышаў за дзьверы.

Такія спрэчкі паміж бацькам і сынам вяліся часта і спыняліся тым, што бацька ўцякаў з хаты ў гумно са сьлязамі на вачох. Сэрца яго адчувала, што сын, як быццам, гаворыць праўду, што нешта вялікае будзеца наўкола і толькі ён адзін ад гэтага вялікага ў старане, адхіляецца ад жыцьця і робіць зусім ня так, як гэта іншыя.

—І ў самдзеце—разважаў Лазоўскі. Чаму гэтыя бязбожнікі робяць у розныя сьвяты, гуляюць у будзённыя дні і ў іх усё расьце, як пірагі на дрожджах. А я, прасьці божа цяжкія грахі, малюся, пашчуся, веру ў боскую моц, а карысьці аніякай: усё гіне, усё зьнішчаецца і далей ужо ратунку няма.

Прадаць, кажэ, карову і аддаць падатак... Не, ніколі! Хай самі забіраюць, а я прадаваць ня буду. Не дазваляе мне гэтага зрабіць мой шляхэтны гонар. Не... не магу, ня буду траціць і паворыць свайго шляхэтнага роду.

Сын паспрачаўшыся з бацькам ішоў на ложак і лажыўся спаць і гэтак бадай штодзень цягнулася жыцьцё Лазоўскіх.

Адзін батрак Сьмон працаваў на полі як хацеў і колькі хацеў. Ён адзін быў гаспадаром усіх плодзьяменных палёў і ад яго залежала ўраджайнасьць і дабрабыт гаспадаркі.

Уся зямля Лазоўскага была, як кажуць, нішчымная: бяз гною, бяз па-

трэбнага догляду, пакрытая сарнякмі. Засявалася яна толькі таму, што засявалі ўсе навакол сяляне і сорамна было ня сеяць, а падатак усё роўна бралі, ёсьць ад яе прыбытак, ці няма.

Людзі ўжо капалі бульбу поўным ходам, а Лазоўскі ўсё яшчэ жыта сеяў і аб гэтай апошняй расьліне, бульбе, і ня думаў.

Калі ён сабраўся, падумаў аб ёй, то падскочылі маразы і частка бульбы засталася зімаваць на полі.

Сяляне сьмяяліся і гаварылі:

—Пашанцавала нашаму «двараніну». Як прыдзе вясна, дык і ня трэба сеяць бульбы, ужо пасеяна.

Усе вяскоўцы пааралі заўчасу свае палоскі на зіму, а ў Лазоўскага толькі трое гоней было пакарпана і на гэтае ворыва сумна было глядзець. Вялікія скібы глебы тырчэлі ўверх і было нешта падобна на веснавы лёд, які паламаўся на кавалкі і потым ціскануў вялікі мароз і ён замёрз у тым становішчы, у якім ён быў захоплены.

Лазоўскі заўсёды так разважаў:

—Калі бог не паможа, дык ары ці не ары, кладзі гной, адна трасца, а калі-ж бог паможа, дык і на печы пасеў вырасьце, дзе яно дзенецца...

Сяляне разважалі зусім інакш:

—Калі сам ня будзеш заўчасу рабіць, што трэба ў гаспадарцы, дык ты не гаспадар, а лодыр, вораг савецкай улады. Такіх гаспадароў не павінна быць сярод працоўных, іх трэба зьнішчыць, каб яны не марынавалі зямелькі і самі не марынаваліся на гэтым сьвеце.

І далей:

—Ня хочаш працаваць і рабіць у той час, калі ўсе робяць, дык ты сам сабе вораг. Аддай тваю зямлю таму, хто ахоч працаваць, хто мае вялікую патрэбу ў гэтай зямлі і працы, а ты, лодыр, саступі, зьнікні, як увесну сьнег. Ня псуў паветра... Вось што!..

Дзякуючы свайму «дваранскаму» званьню Лазоўскі ў вёсцы быў адзін, як воўк: злы няпрыветлівы. З кожным селянінам ён сварыўся за самыя нікчэмныя справы.

Жыцьцё вёскі білася новай радаснай крыніцай. Усе цешыліся з гэтага жыцьця, будавалі свае пляны, а Лазоўскі быў у баку і нічога ня ведаў, што рабілася ня толькі на сьвеце, а нават і ў сваёй вёсцы.

Часамі да яго заварачваў бадзьяка Беразоўскі, таксама дваранін і столькі нагаворыць усяго ўсялякага Лазоўскаму, што апошні задзіраў вышэй галаву, цешыўся і гаварыў сяму таму селяніну.

—Вайна будзе, далібог будзе вайна, слова гонару. Хай толькі сьнег зьлезе і пачнецца такая калатня на сьвеце, што зьнішчыць усё непатрэбнае на сьвеце.—Непатрэбным гэтым ён лічыў уладу саветаў, новае жыцьцё сялян, розныя бальшавіцкія законы і выдумкі: радыё, самалёты, аўтобусы і г. д.

У Лазоўскага вайна мела асаблівае значэньне. Ад яе павінны загінупць усе вяскоўцы, усе бальшавікі і ён з Беразоўскім адны застануцца на сьвеце.

Такія мары зьяўляліся ў «дваран» увімку перад вясной ці ўвосень. Але час праходзіў, вайны ня было і яго бадзёры настрой гінупць, слабеў і сядзеў у хаце, як крот у норцы, пералічваў свае кацярынікі, якіх за часы імперыялістычнай вайны накіпалася тысяч сто і яны не давалі яму належнага супакою. Успаміны мінулых часоў дзень і ноч стаялі перад ім, як жывыя...

—Лазоўскі, а таварыш пан Лазоўскі! Нясі заўтра падатак за дзеве раты, а то дрэнна будзе. Апошні раз кажу, тады не маракуй на мяне, калі прыду з іншай мэтай.

—Я-ж яшчэ не памалаціў. Няма скуль грошай узяць.

—Справа не мая, што не памалаціў. Трэ было ўжо памалаціць і прадаць. Заўтра нясі грошы і канец, а то самі прыдзем памалоцім і здадзімо падатак.

—Дык я-ж пеню заплачу, вам-жа болей грошай будзе.

—Нам ня трэба твая пеня, аддавай тады, калі вызначана плаціць і больш аніякіх гваздоў.

—Добра! заўтра выплачу за дзеве раты.

—Ну вась так-бы і раней сказаў, а то яшчэ валаводзіцца тут са мною з паўгадзіны,—сказаў член сельсавету і пайшоў далей, а Лазоўскі ня толькі ня думаў плаціць ні заўтра, ні паслязаўтра, пакуль не наступіў і трэці срок уносіць падатак. Ён думаў, што ўсё павінна рабіцца так, як ён хоча, але выйшла тут нешта зусім другое і аб гэтым другім ён ня думаў; яго гэтае другое перавярнула ўсё яго нікчэмнае жыцьцё, як нікчэмнага гаспадара і лодыра.

III

Прайшоў яшчэ месяц з хвосцікам. Лазоўскі за гэты час зрабіў дамалоткі і нагрузіўшы воз збожжа паехаў з сынам у млын. Дома засталася дачка Гэлька да батрак Сьмон.

Сталў люты. Мароз ціснуў добра ўдзень, а пад вечар яшчэ і папраўляўся.

Сьмон даглядзеў жывёліну, прынёс вады і, скінуўшы вопратку, палез на

печ, а Гэлька, налажыўшы дроў у ляжанку, збіралася запаліць іх.

Вячэрні змрок зімовай ночы плытка апускаўся на зямлю і першая вячэрняя зорачка засьвяцілася на паўднёвым небасхіле.

У гэты час хтосьці загаманіў на панадворку. Сымон, пачуўшы гоман, хутка злез з печы, апрануў кажух і выйшаў з хаты, думаючы, што гаспадар вярнуўся з млына, але ён памыліўся.

Зараз стукнулі дзверы і ў хату ўвайшло трое мужчын: старшыня сельсавету, член і высковы выканаўца.

— Добры вечар у хату.

— Вечар добры,—адказала Гэлька.

— Чаму ў вас цёмна ў хаце?—запытваўся старшыня.—Запаліце, калі ласка, лямпу.

— Зараз,—адказала Гэлька, шарганула запалкай аб карабок і лямпа асьвяціла невялічкі пакойчык.

— Гэлька! дзе бацька?—запытваўся выканаўца.

— Паехаў у млын з Юзікам.

— Значыцца яго дома няма, дрэнная справа.

— Бачыце, што няма, а што вам трэба?

— Нам трэба тое, чаго ты ня можаш нам даць. Чаму бацька дасюль не аддаў ні капейкі падатку, а?

— Аб гэтым папытайцеся ў бацькі, а я нічога ня ведаю.

— А грошы ён падрыхтаваў?

— Дзе тыя грошы! Вось збылі, прадалі сёе, тое на 25 рублёў і зрабілі Юзіку боты і бурку пашылі з свайго сукна.

— Ага! На гэтыя рэчы грошы ёсьць, а на падатак няма. Будзем, таварышы, рабіць вопіс маемасьці, бо, як я бачу, іншай рады нельга ўзяць.

Цераз дваццаць хвілін хлявы былі агледжаны і ў акт запісана: двое свьіней, карова і авечка.

— Досыць будзе, хлопцы. За ўсё гэтае можна атрымаць увесь падатак, а калі болей будзе,—звярнуць Лазоўскаму. Так і ў акт запішаш,—казаў старшыня. Аказваецца ў яго жыўліны лік дармаваты.

— Я-ж казаў, што ёсьць з чаго ўзяць, нават і знаку няма і ня будзе.

— Як злосьны непацельшчык, дык я-б раіў прыцягнуць яшчэ і да адказнасьці,—сказаў член.

— Гэта мы паглядзімо далей, а цяпер падпішаце акт, забірайце ўсё і марш у сельсавет.

Раніцою, як толькі што глянуў першы прамень сонейкі, Лазоўскі з сынамі ўзыхалі на панадворак.

Напрямна было слухаць аб тым, што без яго забралі жыўліну, але

нічога ён не сказаў, толькі цяжка ўздыхнуў, зрабіў круцеля і зацягнуўся на ўсё застаўкі:

— Вось вам і перахитрылі,—загаманіў сын. Казаў заплацім трохі, а вы слухалі не мяне, а гэтага Беразоўскага.

— Заплацем, заплацем,—перакрывіў Лазоўскі сына. Чаму-ж ты не плаціў.

— Дык я-ж не гаспадар, а каб быў гаспадаром, то ведама заплаціў.

— А навошта-ж ты енчыў пашыць боты і бурку. Няхай-бы та адказаўся, дык не! Вось цяпер і лупай вочамі.

— Боты і бурка таксама трэба былі, няма чаго гаварыць. Каб вы ня слухалі гэтага брадзягі Беразоўскага, дык можна было даўно заплаціць. Хай ён цяпер прыдзе да нас, то мешалкаю выганю, як таго цюцку, яшчэ і цыферблат папсую, а мала будзе, зацягну сам у сельсавет, каб там з ім расправіліся па ўсім савецкім законам.

— Маўчы, Юзік, а то ня вытрываю і адлупцюю, што будзеш помніць бацьку да самай сьмерці.

— Вы-ж гэтае толькі і рабілі ўвесь свой век, дзякуючы чаму больш нічога ня ўмееш рабіць.

— Маўчы, а то...

— Даволі ўжо маўчаць! Я верыў дагэтуль, што ты бацька мой, і калі робіш, дык маеш нешта грунтоўнае, моцнае пад нагамі, ажно я памыліўся. З гэтага часу я ня буду цябе слухаць. Выбірай адно з двух: ці ты гаспадар, ці я? Калі я, дык садзіся на печ і еш хлеб, маліся багом, а не, то сёньне пакідаю гэты твой дваранскі дом, які напалавіну ўжо ў зямлю ўехаў і іду ў сьвет.

— І ты, Юзік, кінеш старога бацьку?

— Кіну, не пашкадую. Хоць я і калека, але знайду сабе працу па сваёй сіле, па сваёй здольнасьці і з голаду не загіну.

— Так... Значыць хочаш кінуць. А бог навошта? Ён-жа цябе пакарае за бацьку.

— Усё да д'ябла, усё!

Лазоўскі гэтага не чакаў і думаў, скуль у яго ўзялося столькі смеласьці, рашучасьці супроць яго.

— Яно-ж так, сынку,—пачаў ласкава гаварыць бацька.—Праўду ты кажаш, што Беразоўскі дрэнны чалавек, падвёў. Вось, вось, каж, вайна будзе і ня трэба падатку плаціць, а тут табе зразу зрабілі вайну. Ня любяць жартаў. Малайцы, далібог малайцы! Я-ж і сам думаў прадаць карову, свьіньню і справе канец. Але калі забралі самі, дык нам няма анікай турбацыі...

Юзік сядзеў нярухома, маўчаў і толькі раз-по-разу цяжка ўздыхаў. Змоўк і бацька.

— Юзік! Ідзі памажы воркі з мукою зняць з саней,—гукнуў Сымон.

Юзік выйшаў за Сымонам, а Лазоўскі зняў вопратку з сябе, уклёныў перад абразамі і доўга маліўся багом, створанымі людзьмі.

Нарэшце ўстаў і вышаў на кухню. Зараз-жа ўвайшлі і Юзік з Сымонам.

— Ну, вось што! З сёнешняга дня Юзік гаспадар, яго і слухайце. Пабачым, што выйдзе з яго ўмелай гаспадаркі.

— А тое і выйдзе, што палавіну зямлі здам у запасны дзяржаўны фонд, бо апрацаваць усю зямлю няма сілы. Сымона разьлічу, хай ідзе дадому, ці няхай просіць у земадзеле часткі нашай зямлі, а рэшту зямлі я сам свабодна апрацую.

— А як-жа ты аддасі яму зямлю? Ён-жа ня мае чым заплаціць. Твой-жа дзед, а мой бацька вунь колькі гаравяў, пакуль здабыў яе. Гэта-ж наш гонар не дазваляе, мы не мужыкі, а ганаровыя дваране.

— К чорту ўсё і гонар і дваранства. Яно хлеба не дало і ніколі ня дасьць.

Сонейка ўжо падбіралася пад поўдзень і бліскучымі пералівамі іскрылася па бязмежнаму беламу сьнегу. Са страху аблезлай старэнкай дваранскай хаты капалі кашелькі вады і прабівалі роўненкі раўчук на сьнягу. Неба было чыстае, блакітнае, як мора. Недалёка ад вёскі сінеўся хваёвы лес і мёртвая рака, як вужка, вілася ўва ўсе бакі, адзначаючы свой шлях берагавымі вольхамі і гублялася ў лесе.

Вышаў Юзік на развалены ганак, зірнуў на яскравы дзень, усміхнуўся і пакульгаў у гумно.

Лазоўскі палез на печ, а Гэлька ўвіхалася з хатняй работай. Ёй сёньня таксама было вяёла на сэрцы, як і Юзіку, бо ён перамог.

Сымон у гэты час быў дома і апавядаў матцы аб тым, што здарылася ў Лазоўскага за апошнія дні.

— Ось атрымаю частку зямлі, перавязём сваю хату, ажанюся на Гэльцы і будзем жыць, працаваць.

— А яна-ж мо' і ня пойдзе за цябе?

— Пойдзе! Запішамся ў сельсавете і ўсё тут. Яна згодна...

— А Юзік?

— Юзік ажэніцца таксама. Возьме Хведараву Ганну і разам высельле будзем спраўляць, савецкае высельле. Мы ўжо згаварыліся.

І. Дубок.

Вёска Сяргеевічы.
8/II 28 г.

ПАБОЖНЫ МЕШЧАНІН.

У 1916 годзе службы я ў запасных палку ў Сібіры і на нейкі час быў камандыраваны ў невялікі горад Катаргу, дзе і жыў на кватэры ў аднаго мешчаніна і ад нуды і ня маючы іншых кніжак—чытаў з ім разам «Жыцця святых».

Мешчанін гэты меў да вайны невялікую гандлёвую лавьню і добра зарабляў. Калі-ж і ў іхным горадзе зрабіўся быў вялізны лягер запасных палкоў і ў яго лавьню таксама пачалі ганяць салдатаў, па тры дні на тыдзень і па дужа малой пачне, ён, ня глядзячы на ўвесь свой патрыятызм, лавьню зачыніў і ўзяўся за гэтыя аграмадныя царкоўна-славянскія кнігі, якіх павінна было хапіць яму да канца самае доўгае вайны.

Праўда, патрыятызм тут быў на свой асобны лад: мешчанін страшэнна ня любіў «хахлоў», «жыдкоў», палякоў і «палячкоў». Палячкамі-ж ён зваў нас, беларусаў, і надта засмучаўся і не хацеў даць веры, што я таксама—«палячок».

А палюбіў ён мяне за тое, што я не прасьмяхаў яго і цярдліва слушаў даўгімі восенскімі вечарамі, пасля палкавое службы, размовы аб зачыненай лавьні і аб святых.

* * *

Ён дасканала ведаў і мог бласконцу пераказваць з памяці жыццяпісаньні ўсіх святых, іменні якіх насілі выдатныя катаржанскія жыхары і ўсе яго родныя і знаёмыя.

Да тых святых меў ён большую ласку, да тых меншую. Мой цёска, апісаны ў «Жыццях», яму, напрыклад, вельмі падабаўся.

— Падумаце, мой дарагі,—казаў ён, хітра падміргваючы;—другі патшчаецца¹⁾ скрозь усё сваё жыццё, цярдзіць голод і холад, змагаецца з пакусамі, у вярэгах²⁾ мучаецца—і насілу-ткі трапіць у святых. А ваш ангел³⁾ быў грэшнікам і катам, піў і еў у смак, салодкасьці ўсякае знаў, і толькі скочыў у капёл з гарачаю смалю, як раптам і святых... Ці-ж ня ўдача?

¹⁾ Стараецца заслужыць на святыха.

²⁾ У зязельзі, якое заядля манахі ўскладзі сабе на голае цела, пад кашулю.

³⁾ Той гэрой з хрысьціянскіх апавяданьняў, імя якога дае поп з календара хрысьціанаму дзіцяці.

⁴⁾ Прыняўшы. ⁵⁾ Вайны, змаганьня.

Я бачыў у мяшчанскіх хітранькіх і цвёрдых вочках хаваюю зайздасьць да таго ўдачніка, якога ён называў маім святым і жыццё якога, з другога тому «Жыццй», ён вывучыў ужо напаміць.

— А ведаеце—што?—адказаў я на яго словы;—мне здаецца, што і вы, Інакеньці Інакеньцевіч, у тры часы маглі-б трапіць у святых.

Мешчанін саромліва алушчаў вочы або з лішняю стараннасьцю хляптаў са сподка чай. А потым, неспадзявана, гаварыў даволі колка:

— Куде уш, нам уш выйці замуж! То-лі дело-та вы, хрыстолібоўное воінство: пріёмшы⁴⁾ смерць на поле брані⁵⁾, ко госпуду богу нашэму на лоно праведнае укготованы...

— Дзякуй за ласку!—адбіваўся я жартам:—ня дужа тымчасам хочацца на гэтае праведнае ўлоньне.

— Да што вы, да што вы!—быццам спалоханы халаў ён мяне за локаць.—Жэлаю вам здравствовать мнокгія лета!—Я, знацца,—казаў ён далей цішэйшым голасам,—я толькі дзеля прыкладу, наогул толькі гаворачы, а вас хай маці божая бароніць і праведны Інакеньці Іркуцкі, зас-тупнік⁶⁾ наш сібірскі!..

* * *

Каб разьвельць мае думкі, ён браўся цяпер за якое-небудзь цікавае дзеля мяне, на яго погляд, жыццё святаго ці святай.

— Мае кнігі, мой дарагі, ня поўныя, а вось некалі пазычаў я «Жыцця святых» старога друку, у айца саборнага пратапопа, дык вось там-то ёсьць гісторыі...

— Напрыклад?

— Напрыклад? Ды вось, напрыклад...—і ён ціханька хіхікаючы, але паважным і пабожным тонам апавядаў мне, як заможная прыгожая жанчына Тадора зрабілася распусьніцаю, а потым зжыла свой век у мужчынскім манастыры пад імем Тадора і трапіла ў святых.

Разьвельшы мае думкі, ён зараз пераходзіў і на свае справы.

— На мяне кажучь, што я скнарыца,—казаў ён, горка ўсьмяхаючыся,—за лавьню значыцца, што прычыніў дзеля пэўных страт і ўсякага непарадку. А я так думаю: справядлівы бог, як не захоча, то

⁶⁾ Абаронца.

не асудзіць. Справа, бачыце, ня ў скнарасьці, а ў тым, як чалавек зносіць тую сваю скнарасць...—І ён апавядаў мне, як жыў адзін святых, прападобны Арэхва, які гэтак сама меў грэх скнарасьці, нічога старцам не дарыў і нават сабе кавалачка хлеба шкадаваў.—Не падумаце, як я, мой дарагі,—казаў ён апавядаючы.—І вось бог так даў, што ў святаго Арэхвы ўкралі зладзеі кнігі. Кнігі ў той час былі дужа дарагія, бо ад рукі пісанья. Святых Арэхва моцна залужыў і нават хацеў зрабіць самагубства. І як ляжаў ён ад таго няшчасця хворы, было яму зданьне: чарты і ангелы спрачаюцца за ягоную душу. Тых кажучь: ён наш, бо ён за кнігі бога зьневажаў. Ангелы-ж крычаць: пачакайце, з гарачкі і зьняважыў, але калі абдумаецца—сьцерпіць, а гэтым самым як-бы міластыню сатварыць. Прачнуўся святых Арэхва, пакаяўся і зрабіўся затворнікам.

— Ну, што: цікавае жыццё?

— Вельмі цікавае!—згаджаўся я.

— Так, мой дарагі, цікавае, а мне яно дык нават блізкае... Разумеете: украдзеныя кнігі, зачыненая лавьня...

Пакуль я падбіраў эручнейшыя сказы, каб пацвердзіць яму, што і ён робіць міластыню, цярдліва зносячы зачыненую лавьню і чытаючы «Жыцця святых», пад вокнамі кватэры чулася шумная тупаніна, галосны гоман, можа быць, і трохку хмельны: ішлі з кінематографа мае вяёлыя сукватаранты.

Ён хрысьціўся, дзякаваў мне за гарбату і ўцякаў хутчэй на сваю палову. Баяўся іхных жартаў.

* * *

За кароткі час ён мне дакучыў і абрыд. І я неяк казаў яму, што чуў ад некага, быццам гэты іхны калішні сібірскі архірэй, Інакеньці Іркуцкі, быў родам з Магілеўшчыны, сын звычайнага вяскова дзячка, на прозьвішча Бекарэвіч, значыцца, таксама «палячок».

Пасля гэтага ён так загневаўся на мяне, што болей ня прыходзіў на гарбату і гамонкі, а калі мы спатыкаліся з ім у сенах ці на падворку, дык не казаў ужо «мой дарагі», а толькі суха даваў дзень добры.

ЛІТАРАТУРНЫЯ СІЛУЭТЫ.

Міхась Чарот.

«... Мастацкі сілуэт?..
Т-а-а-ак...
Мне вось гэта, як та-
му дзеду.
— Дзействіцельна.
Пад'язджае. Так як да са-
ломы...»
Ухопіш, хіба, яго вось
гэты сілуэт?
Хіба толькі так, як да
саломы».

Астас Вішня.

Калі гэта было, каб беларускі пад-
пасак з пад саломянай страхі, ды
яшчэ з пад Рудзенску, ды быў здоль-
ны, ды яшчэ і як здольны:

- І да паэзіі.
- І да прозы.
- І да драматургіі.

А скажам, каб у Івана Іванавіча
Іванова, з установы, ды яшчэ з Мен-
скай і здольнасьцяў:

- Ні да паэзіі.
- Ні да прозы.
- Ні да драматургіі.

Ёсьць пасья гэтага справядлі-
васьць?

І не кажыце!

Зноў-жа:

Чарот хаця-ж часамі і ня піша, а
яго хочучь друкаваць. А Іван Іва-
навіч хаця-ж і піша, а яго ня хо-
чучь друкаваць.

Ну, яшчэ скажам, каб гэтак год
цягнулася. Ну, каб два, ну, каб
яшчэ паўгода. А то дзесяць гадоў за-
раз міне.

Юбілей надыходзіць.

Спраўляць будуць.

Зноў-жа:

Іван Іванавіч Іваноў можа нара-
дзіўся ў радзільным прыпоце і спа-
вівала яго, можа спавівальная баб-
ка, а гэты падпасак з пад Рудзен-
ску,

— Пхэ:

— «Мне калісьці казалі маці

Што радзіўся і я ў хляве,

Як карову пайшла даглядаці

Ой, ды й ліха маёй галаве».

У хляве?

А вось народзіцца-ж гэткае.

Ды яшчэ і дзесяцігадовыя юбілей
спраўляе.

Болей таго.

Некаторыя цяпер, дык яшчэ і пе-
раймаюць:

— І мы, і мы былі пастушкамі.

— І мы, нарадзіліся ў хляве.

Але гэта дарма, што нарадзіліся
ў хляве, бо гэта толькі палова пра-
цы каб быць Чаротам, другая палова
працы прыгледзіць каб карова
чым-небудзь цяжкім на галаву не на-
ступіла, бо іначай у нашых умовах
часамі вырастаюць крытыкі.

* * *

Ці радзіўся Чарот у хляву, ці не,
гэта нарэшце нам дакладна невядо-
ма, але той факт, што ён напэўне
радзіўся, я магу пацьвердзіць чэс-
ным словам.

І гэта я з ахвотай зраблю, бо ве-
даю, што чалавеку, які раз даўшы
слова не зманіў, будуць верыць і ў
далейшым.

Дык вось:

Як толькі нарадзіўся Чарот, у Ру-
дзэнск наляцелі крытыкі.

Падзівіліся, паглядзелі, а потым:

— Пальмянец!

— Ды яшчэ і крычыць!

А потым саркастычна:

— І мы крычаць можам!

Малы Чарот слухаў словы крыты-
каў, сасаў матчыну грудзь, зноў слу-
хаў, а потым адарваўся ад грудзі, ды
да маткі:

«Крыжам бы іх каля плоту.

Ды,—трах!

Які тут страх?

Потым гэтыя словы Чарот запісаў
у паэму «Восыя на Вогнішчы».

Калі Чароту ўжо быў адзін год і
8 месяцаў, прыехалі некаторыя куль-
турныя дзеячы, дапамагаць Чароту
вызначыць ідэолёгічны шлях.

— «Вачыце, пачалі яны, тут з
аднаго боку ня трэба, але за тое-ж
з другога боку трэба... А ў агуле,
калі прыняць пад увагу...

Чарот слухаў, слухаў, а потым:

— Ня ведаюць якой яны веры

Ах, Халеры!!

Культурныя дзеячы абразіліся і
паехалі.

* * *

Потым пачалася літаратурная шко-
ла Міхася Чарота.

Сядзе Міхась Чарот з алоўкам, а
сьвіньні пільнуюць.

А як пачне Чарот вершы пісаць,—
яны ў грады.

Нахіліцца Чарот над паперкай, а
сьвіньні лушчаць капусту, пахрук-
ваюць.

Кожны раз непасрэдна пасья гэ-
тага Чарот плакаў.

Чаго плакаў невядома,—мабыць
білі.

Потым плакала і маці Чарота гле-
дзячы на іспісанья сынам кавалачкі
паперы.

Чарот каза, што маці плакала та-
му, што за душу, каза, хапала ад
яго вершаў.

З гэтай-жа прычыны, каза, і сам
ён плакаў.

Толькі наўрад, каб маці Чарота
плакала чытаючы вершы сына, бо

была яна няпісьменная, а апрача та-
го мабыць, плакала з тае прычыны,
з якой і прычытвала:

— Ня будзе з цябе, Міхась, доб-
рага пастуха,—ня будзе!

Бацька-ж Міхася, які бачыў прак-
тыкаваньні сына з алоўкам часамі,
атчаяна-сьмела меркаваў:

— А ці ня думае хлапец выбі-
ца на настаўніка?—меркаваў бацька.

Нарэшце, паступіў Чарот у шарад-
ную школу.

І ў школе на занятках зноў па-
спрабаваў вершы пісаць.

Думаў мабыць, што біць ня бу-
дуць.

Зноў лінейкаю па руках пахло-
палі.

Гэта былі першыя воплескі аўта-
ру за яго вершы.

Але мабыць вельмі вялікая ахво-
та была ў Чарота да вершаў, калі
ўсё-ж такі яе канчаткова ня выбілі.

Потым як падрос Чарот, Алесь,—
старшы брат Чарота, пастрабаваў
быў адвезьці Міхася ў сэмінарыю.

А ў сэмінарыі:

— Хто бацька?

А потым:

— Дык чаго-ж ты, чортава дзіця-
нё, сунешся?

Гэта быў «прыём» Чарота ў шко-
ле.

Чарот нават і не здзівіўся.

Ня мог-жа ён, чакаць, каб у сэ-
мінарыю яго прынялі, як Апалона.

Выслухаў Чарот гэты адказ і па-
ехаў да хаты.

ехаў да хаты.

Зноў?—пытаюцца.

Зноў!—каза.

Трэба, мабыць, кажуць, прыняць,
бо штогод прыяжджаць будзе.

Прынялі...

* * *

А цяпер пасья ўсяго таго, на Бе-
ларусі гавораць,—

— Крытык:

— Я першы сказаў, што з гэтага
хлапчука ня іначай як Чарот выйдзе.

— Гісторык:

— Ух, які хлус! Я ў гістарычным
асьвятленьні куды раней заўважыў
гэтую постаць!

— Дзеяч:

Ай, ай, ай, якія манюкі абодвы.
Гэта-ж у маёй запісной кніжцы яшчэ
за 1896 год запісана:

«Нарадзіўся будучы першы бе-
ларускі пралетарскі паэта, Міхась
Чарот. Аўтар будучай слаўтай
паэмы «Восыя на Вогнішчы».

Сама-жа Міхась каза, што яго зра-
біў Чаротам Кастрычнік.

Алёша.

ВЯДОМАМУ ПОЭТУ.

(Заява земляка).

Я чуў,
што ты
паэтам стаў
«вяпрызнаным».

Аж
у казіны рог
загнаў тугу.

Па мордзе
б'еш паэтыку
капрызную

і вершы гнеш,
як той
мядзведзь
дугу.

Скажы, як земляку:
ці праўда гэта?

Скажы,
хто дар табе такі
паслаў?

Як гэта ты
ды стаў паэтам?

І як-жа так сябе
уславіў?

Здаецца-ж
гадаваўся ты
такім звычайным.

Ну, быў хлапец
зусім здаровы,
Капаў карчы,
і дома сек карчагу,
даў быка
замест каровы...

Ты, праўда, быў
заўсёды зухватым
З частых садзіўся
голым
месцам
ў лужу.

Ня дзіва, што ты стаў
сусветным сватам
Вышукваеш
Эўропе
мужа.

Я чуў,
ты капляюш
«пад Коласа» надзеў,
Пужаеш ўсіх
сваёю
тоўстай
палкай

І ліхтары
запальваеш удзень
сваім,
паэты словам
палкім.

Як добра там, вямляк,
у горадзе табе?

Крыху палепшала
й на гаспадарны.

Свабодна растуць
грушы на вярбе.
Спадзіцу-б вось яшчэ
Адарцы.

Прываюся табе,
паэта-дружа:
Й мая
мяпежная душа
гарыць...

Ты ведаеш мяне:
я храбры,
дужы...

Бяры й мяне з сабой,
бяры.

Прымі мяне
ў сваю
камунію паэтаў.

Клянуся
нос трымаць
высока, горда...
«За Лёвы фронт»
і за святую мату
расквашу
свету морду.

Нічога,
што ня скончыў я
Лікбезу,

Я дэкларацыю і змест
даўно адкінуў,

А ў творчасці
я смела раскідаю
пад цябе,

радкі,
радкі,
радкі.

Ліхтар.

А. Лейтэс.

БЛАСКО ІБАНЬЕС.

(1867—1928).

З Гішпаніяй, гішпанцамі і, наогул, са ўсім гішпанскім доўгі час знаёмлілі нас толькі оперныя і аперэтакныя пастаноўкі. Абываталі успрымаў Гішпанію праз пышныя дэкарацыі бою быкоў і начных сэренад, як краіну прыгожых тарадараў чароўных Кармэн. У гэтым разуменні заўсёды ішоў попыт на гішпанскія тэмы ў колах чытачоў Эўропы і пісьменьнікі розных краін, ствараючы гішпанскі калёрт, па меры магчымасці намагаліся задаволіць гэты попыт Самую-ж гішпанскую літаратуру мы ведалі мала. Знаёмства наша з ёю заканчвалася п'есамі Лопэ-дэ Вега і Кальдерона, а таксама няўміручым раманам Сервантэса «Дон-Кіхот» — гэтым далёкім ад нашых дзён «залатым векам» нацыянальнае культуры гішпанскае дзяржавы. З таго часу каля 200 год гішпанскае літаратуры нека прарадаюць для эўрапейскага чытача, не выклікаючы ў яго памяці аніводнага імя пісьменьніка, і толькі на самым пярэдадні 20-га веку выплывае імя Бласко Ібаньеса, якое заваявала вялікую папулярнасць амаль ва ўсіх краінах Эўропы.

Вінчэнта Бласко Ібаньес нарадзіўся ў 1867 годзе ў ня вусім багатай купецкай сям'і. У 17 год ён уцёк з бацькаўскага дому, каб цяжкай барацьбой за існаванне — спачатку паўгалодным рамяством прыказчыка, пасля небяспечнай у Гішпаніі прафесіяй апавітайнага рэспубліканскага газетнага работніка і трыбуна — зарабляць сабе хлеб. Палітычная і газетная кар'ера Ібаньеса складалася да яго кар'еры раманіста.

Ібаньес пасьпеў ужо пасідаць некалькі

раз у турме за свае палітычныя перакананні і выступленні. 27 год ад роду (у 1894 г.) ён выпусціў першы свой раман «Адчайдушнае жыццё». З тых пор раман за раманам выходзяць з метадычнай рэгулярнасцю з-пад пера Ібаньеса, гэтага рэспубліканца-агітатара.

Першая сэрны раманаў была прысьвечана Ібаньесам правінцыяльнаму і сялянскаму быту. Услед за «Адчайдушным жыццём» выходзіць «Майская кветка» — раман з жыцця рыбакоў, «Пракляты хутар» і «Чарот і мул» — раманы, прысьвечаныя хлебаварам.

Ужо ў гэтых першых раманах заметна выяўляецца асноўны ідэевы настрой аўтара — выкрыванне клерыкалізму, які сваім чорным катроном душыць усякія парывы моладзці на Пірэнейскай паўвысьпе. Наймацней б'е Ібаньес клерыкалізм (і каталіцтва ў асабку) у 1904 г. сваім раманам «Сабор». Прышчадная барацьба з ідуцізмам найпрыгажэй выяўлена ў «Вінным пограбе».

Рэспубліканскія, прагрэсыўна-ліберальныя ідэі Бласко Ібаньеса былі толькі стрыважамі, вакол чаго пісьменьнік разгортваў сацыяльную сутасць гішпанскае сапраўднасці.

Усе прафесіі, усе класы, пачынаючы ад мадрыдзкага «дна», ад владзеў, старцаў, прасітутак, ад тарадараў і куртызалак і канчаючы «найвышэйшым таварыствам» Мадрыду і Барцэлёны — амаль усе гэтыя грамадскія праявы з найвялікшай паўнатай намаляваў Ібаньес у сваіх раманах.

Падобна Золю, гішпанскі раманіст мог бы сказаць, што ён праараў мастацкім словам усю Гішпанію, каб выявіць усе яе бакі.

Пры гэтым Ібаньес аплывае дужых людзей, заваўнікаў жыцця і стойкіх жанчын. Ібаньес асабліва ахвотна аплывае людзей свайго краіны, што багалеюць, выбіваюцца са владзеў. Гэтакім, напрыклад, намаляваў ён улюбёнага героя Маруэта ў чудоўным рамане «Айцы езуіты», дзе выяўлена індустрыялізацыя і капіталізацыя Гішпаніі вакол вынайшчаных жалезных руднікоў Більбаа і непамерны ажыятаж прадпрыемца-капіталіста, перад якім дэфілююць інжынеры, загадчыкі і, наогул, шукачы шчасця».

Такімі-ж «барцамі за існаванне» на другім канцавоўсі паказаны барцы за вызваленне працы — Лука у «Таленцкім саборы», Сальватар «Вінным пограбе» і, урэшце, шматлікія гарнякі, чый абушок ня толькі здабывае жалеза з руднікоў, а адначасова разьбівае недазруйнаваны інквізіцыйны падзямельлі Гішпаніі.

Гішпанія абушка і молата, Гішпанія жалезных капальняў, капіталістаў і рабочых — вось што адразу прыпагнула заікаўленасць дэмакратычнага чытача да творчасці Бласка Ібаньеса. Заслуга яго перад пазагішпанскім чытачом у тым, што ён дэканізаваў наша ўяўленне пра сонную нярухомую каталіцкую Севілью і Гранаду. Даволі прыпомніць, як ён паказвае ўвесь антураж бою быкоў у яго выдатным рамане «Кроў і пясок». Ён дае нам быт тарадараў не з яго паэтычнага тэатральнага боку, ён паказвае нам іх прыватныя будні,

іх жыццёвыя інтарасы і гэтым самым руйнуе шкідлівую для Гішпаніі рамантызацыю яе быту.

Было-б памылкай лічыць Ібаньеса толькі быта ўм гісторыкам. Другая сэрэя яго раманаў, што выяўляе сабою верх яго мастацкіх дасягненняў, адкрываецца такімі раманамі, як «Мёртвыя караюць» і «Аголеная». Тут Ібаньес выступае і як тонкі психалёг, асабліва ў «Аголеная». Ці трэба жартаваць жыццём у імя мастацтва, ці мастацтвам у імя жыцця, што важней—каханка ці мастацкая модель—вось праблема, якую цікава разгортвае Бласко Ібаньес у сваім рамане.

І, урэшце, трэцяя сэрэя раманаў Ібаньеса вынікае разам з імперыялістычнай вайной і пад яе ўплывам («Наша мора» і інш). Заўзятая германамі Гішпанія, уралатрыязм і шавінізм нейтральнага гішпанца—асноўныя рысы гэтых раманаў. Характэрнае для дробна-буржуазнага ліберала х.станьне ў рэакцыйны бок у першыя годы вайны паступова слабеае разам з Версальскім мірам, і мы ўжо сустракаем раман «У па-

маранцавых садох» далёка больш адпавядаючы смаку эўрапейскага дэмакратычнага чытача.

На праўдзе кажучы, яго новы раман ужо мала залавальнае эстэтычны смак. Талент Ібаньеса пачаў слабець. Праэктуючы і распрацоўваючы сюжэты сваіх новых раманаў, ён звяртаецца да гісторыі, бярэ далёкія гістарычныя тэмы, а пра сучаснасьць ён ужо гаворыць або мовай турыста, або мовай палітыка-публіцыста.

Пачаўшы сваю дзейнасьць, як палітык Бласко Ібаньес амаль і скопчыў яе яркім палітычным выступленьнем, якое зноў выявіла на яго ўвагу Эўропы, асабліва памфлетам супроць караля Альфонса. Гэтым памфлетам Бласко Ібаньес залумаў стаць у шляхетную позу Эмілі Золя. Абвінавачаньні Бласко Ібаньеса былі накіраваны супроць распуснага караля Гішпаніі, які праводзіць большую частку жыцця ў Ніцы і Монтэкарло, і супроць жалознае бізгудэае дыктатуры Прымо-дэ-Рывэра.

Бласко Ібаньеса, які 30 раз сядзеў у турмах Гішпаніі, на гэты раз канчаткова выг-

налі з яе межаў, і ён пакляўся ніколі не вяртацца на бацькаўшчыну, пакуль ня будзе зьнішчана ў ёй сучасны рэжым.

Для Гішпаніі Ібаньес быў хоць адным з першых, але зусім не найпершым з сучасных пісьменьнікаў. Піо Бароха, Бенавэнтэ, напрыклад, шмат хто з гішпанскіх крытыкаў панілі вышэй за Бласко Ібаньеса. Затое Бласко Ібаньес з найвялікшым посьпехам працаваў на экспарт.

Тэмпэраментны ліберальны тарадор од публіцыстыкі і выявіцель быту сапраўдных тарадораў—дзякуючы гэтаму ён стаў для Эўропы найпапулярнейшым з сучасных гішпанскіх пісьменьнікаў.

І ўсё-ж для пралетарскага чытача дробна-буржуазны фрондэр тыпу Золя, Мірбо і Уэльса, які ўмеа прыгожа апісваць і выяўляць капіталізм у яго гішпанскіх абставінах, але ня бачыць выхаду-партунку з тых абставін, што ён малюе,—ён ужо здаецца крыху адсталым, не зважаючы на ўсе яго заслугі перад эўрапейскай і гішпанскай літаратурнай сучаснасьцю.

ПАД СЫЦЯГАМ КУЛЬТУРНАЙ РЭВАЛЮЦЫІ.

Культурныя дасягненні ў Закаўказзі.

Толькі шэсьць год таму назад народы ЗСФСР закончылі ў слабе справу Кастрычніка. У крывавай барацьбе народы Закаўказзі забясьпечылі неабходныя прадпасылкі эканамічнага і культурнага разьвіцця.

Упярышню краіна становіцца на шлях індустрыялізацыі і электрыфікацыі. Даволі значнаць, што пасля савецізацыі рэспублік наглядзецца гіганцкі рост электрыфікацыі, які зараз перавышае 158.000 конскіх сіл, а да 1930-31 г. магутнасьць электрастанцый будзе даведзена да 311.140 конск. сіл.

Аб росце гаспадаркі можаа меркаваць па ліку занятых рабочых: у 1923 г. іх было 206.000, а ў 1927 г. — 372.000—рост за 3-4 г. на 181%.

Гэты вязьвычайна ўзмоцнены тэмпы гаспадарчага разьвіцця зрабіў магчымым культурны ўздым.

У перыяд самаўладства (13-17 г.г.) школ было 2956.

У перыяд панаваньня шавіністычных урадаў у Закаўказзі (да 1921 году) колькасьць школ паменшылася да 2949.

У 1926-27 г. школ налічвалася 5468—павялічэньне амаль удвойчы.

Няпісьменнасьць сярод працоўнага насельніцтва дасягала аграмаднай лічбы. За шэсьць год Савецкай улады ліквідавалі азбучную няпісьменнасьць 307.930 чалавек.

Грузінская літаратура, мастацтва, театр раавярнулі свае магчымасьці ў поўнай меры. Савецкая ўлада ўтварыла Акадэмію Мастацтваў. Дзесяткі новых пралетарскіх пісьменьнікаў зьявіліся з гушчы рабочых і сялян. Савецкая ўла-

да падтрымлівае ўсё талентае, што выходзіць з народнае гушчы. Грузінская кніжная скарбніца папаўняецца надзвычайна хуткім тэмпам.

Побач з грузінскай нацыянальнай культурай шырока разьвіаецца культура сярод нацыянальных меншасцяў, абхацаў, асяцінаў, аджарцаў і інш. Утворана акадэмія абхаскае мовы: упершыню абхаскі народ атрымлівае новы альфавэт, што зьяўляецца прадпасылкай для разьвіцця нацыянальнае культуры. Савецкая ўлада прыдае вялікае значэньне зьбіраньню матар'ялаў народнае творчасці: казак, пагавораў і песень і г. д. Падобная-ж работа праведзена ў Паўднёваасеціі, Аджарыстане, Абхазіі і ў самых аддалённых кутках Сванэціі і Тушэціі.

Грузінскае мастацтва, літаратура, музыка за моману савецізацыі атрымалі аграмадны штуршок да росту. Асацыяцыя пралетарскіх пісьменьнікаў у Грузіі налічвае звыш 130 пісьменьнікаў, з іх—86 грузін, 30 армян і 14 расейцаў. З першых-жа дзён савецізацыі Савецкі ўрад прыняў усе меры да разьвіцця музычнай асьветы. Была арганізавана грузінская дзяржаўная кансэрваторыя, дзе зараз навучаецца 1000 дзяцей рабочых і сялян. Музычныя школы і тэхнікумы адчынены ў Кутаісе, Понці, Самтрэдзі ды інш. гарадах Грузіі. Зьявіліся грузінскія оперы: «Жыццё», «Радасьць» Аракчыева, «Здраллівая Тамара» Баланчавадзе, «Лейла», Долідзе, «Літаўра» З. Паліашвілі.

У Азербайджане і Арменіі культурныя посьпехі ня менш яркавы, чым у Грузіі. У Азербайджане культура

народнае масы была надзвычайна нізкая—пісьменных налічвалася толькі 2 процанты. Культура была прывілеем выключна бэкаханскае клясы У муссавадзіх школах першай і другой ступені навучалася 32.000 дзяцей, з якіх—12.000 цюрак і 500 цюрчанаў. Зараз у АССР навучаецца ў школах звыш 170.000 дзяцей, з якіх 135.000 цюрак і 14.300 цюрчанаў. Раней было 2 пэдагогічных тэхнікумаў, зараз—15, з якіх 6 жаночых. Раней ня было с. г. тэхнікумаў, зараз—пяць; апроч таго ёсьць пяць прамысловых тэхнікумаў. Агулам у школах, палітэхнікуме і унівэрсытэце Азербайджану навучаецца каля 200.000 вучняў. Звыш таго, на вярхніх курсах ліквідуюць няпісьменнасьць 70.000 рабочых і сялян.

Арменія, як і яе суседкі, вышла на шырокі культурны шлях пасля свайго Кастрычніка. Напярэдадні савецізацыі Арменія выяўляла сабой аграмаднае вогнішча, краіну руін, голаду, разьрухі, сірот.

Новую, Савецкую Арменію, цяжка пазнаць. Вакол зьдзіўляе тэмпы гаспадарчага і культурнага будаўніцтва. Краіна пакрываецца электрастанцыямі, каналамі, фабрыкамі, заводамі. У Эрывані ўжо адчынена новая гідрастанцыя ў 5 з паловай тысяч конскіх сіл, заканчваецца Ленінганскай электрастанцыя, закладзена магутная Дэоралецкая гідрастанцыя. Заветная мара сялян Арменіі, пазбаўленай вады, зьдзяйсняецца: у шырокім Шырацкім стэпу па каналу імя Леніна б'е ажыўляючая вада.

Творчая рука вялікага Кастрычніка відна з кожнае пядзі зямлі савецкіх рэспублік Закаўказзя.

БІБЛІЯГРАФІЯ.

КАЗКА-БЫЛЬ ПРА ІГНАТА—КУЛАКА, МАЦЕЯ—БАТРАКА, ПАПА—КЛАПА ДЫ ВЯСКО-ВЫХ ДЗЯЦЕЙ. Склаў дзед Аўдзей. Цэнтральнае выдавецтва народаў СССР. Масква. Стар. 24. Тыр. 1500. Цана 25 к.

Цэнтральнае Выдавецтва народаў СССР у Маскве выдала невялікую вершаваную казку пра Ігната—кулака. Гэтая казка намякае (а не паказвае) на класае раслаенне сучаснай вёскі.

Распраўка гэтага багатага пытаньня даволі прымітыўная. Кулак сябрае з палом. Беднота змагаецца і з кулаком і з палом.

Поп, поп, поп—
П'яны лоб!
Поп, поп, поп—
Рыжы сноп!
Поп, поп, поп—
Тоўсты клоп!
Што ты, поп, к нам ходзіш,
Што ты, рыжы, шкодзіш?!

Прыходзіцца заставацца выдзіўленым, чаму менавіта на такіх творах спыняецца выдавецтва. Няўжо з лепшай якасцю нічога нельга было-б звысці? Гэтае выданне разлічана на распаўсюджванне сярод беларускага насельніцтва РСФСР. Там амаль і зусім невядомы з беларускім прыгожым пісьменствам. І такія першыя „ластаўкі“ кніжачкі могуць адыграць зусім непажаданую ролю. Трэба было-б над гэтым задумалца, а не друкаваць усё тое, што прыносяць у выдавецтва пісаннае лабеларуску.

Самы факт выдання беларускіх кніг у Маскве для беларусаў Расіі бязумоўна трэ-

ба вітаць, але адначасна просіць, каб гэтыя кніжкі сваёй якасцю служылі верна сваю выхаваўчую службу.

Трэба выдаваць кніжкі ня зложываючы таксама і русіфізмамі, як „дзед Аўдзей“, што зьяўляецца, бязумоўна, адмоўнасьцю, якую нельга нікому дараваць. Да таго трэба сказаць, што і цана дарага—25 к. за кніжачку-казку ў 24 малючкіх старонкі.

Калі запікаўлены, каб яна палала непасрэдна чытачу—дык цана ёй павінна была-б быць не даражэй грыўні.

Адр.

В. Станьўскі. «Спявай вясна!» камедыя ў 2-х дзях Б. Д. В. 1928 г. 28 стар. цана 20 кап.

П'еса напісана для шырокіх колаў вясковага грамадства.

Аўтар на фоне ўзрастаючага комсамолу, імкнуча даць карціну адыхода ад рэлігіі насельніцтва вёскі. У 2-х актах сваёй кароценькай п'есы, В. Станьўскі змог выканаць яскрава гэта заданьне. П'еса надзвычайна лёгка чытаецца, і гумарыстычна. У вёсках будзе мець належны поспех. Асабліва яскрава вызначаны комсомольцы: зразу адчуваецца, што тыпы ўзяты прама з любой вясковай ячэйкі.

Крыху неправодзіў тып дзеда Анупрэя, які зусім паказан бязбожнікам, у той час, як вядома—што старыя людзі—вельмі рэлігійныя, а калі і не, дык да комсамолу адносяцца скептычна.

НАША НАВУКА.

(На тэмы аб культурнай рэвалюцыі).

Бясспрэчна, што за дзесяць год Кастрычнікавай рэвалюцыі мы маем вялікія дасягненні і ў гаспадарчай і ў культурнай галіне. Нават у справе ліквідацыі няпісьменнасці. Больш таго—нават у справе навуковай працы. Я не кажу тутакж пра навуковую працу нашых акадэмічных устаноў—факт зьяўленьня іх ужо надзвычайна вялікі поспех. А маю на ўвазе навуковую працу, якую вядуць ня вучоныя, а дактары, настаўнікі, аграномы, сяляне, работнікі, часта няпісьменныя. Так, работнікі ў Бабруйску амаль сваімі сіламі ўтвараюць адзін з нашых лепшых краязнаўчых музеяў. Селянін у Віцебшчыне пасылае ў раённы выканаўчы камітэт жалезную руду і ў зусім няграмаднай заяве просіць зьвярнуць на яе ўвагу і вывучаць далей. Першы этап навуковай працы—збіраньне матар'ялаў—перайшоў да працоўных. Недалёка апанаваньне і наступнымі этапамі. Настаўнік ужо сам ня толькі класфікуе матар'ялы, але часта дае навуковыя апісаньні. Працоўныя пачалі вывучаць край, каб змяніць яго на сваю карысьць. Зварухнулася думка. Неабходнасьць вывучаць край вылікае неабходнасьць стаць пісьменнымі. Сотні краязнаўцаў ліквідуюць сваю няпісьменнасць і павышаюць пісьменнасць. Усё гэта так. Але ці дасягнулі мы тых поспехаў, якія пажаданы? Не. Ці дасягнулі мы хадзі тых поспехаў, якіх маглі дасягнуць? Ні ў якім разе.

Папершае, наш краязнаўчы рух, наша навука працоўных ня стала яшчэ масавай. Спраўды—ня можна-ж лічыць той рух

масавым, у якім на 500 чал. насяленьня прыходзіцца адзін член краязнаўчай сеткі. Інакш кажучы, у нас толькі адна пятая частка аднаго процанту ўсяго насяленьня лічыцца краязнаўцамі. Інакш кажучы, у нас нават сярод членаў нашых прафсаюзаў, апрача працасьветы, амаль няма краязнаўцаў. Дзе-ж у такім выпадку масавасць?

Нам здаецца, што галоўнай прычынай гэтага зьяўляецца тое, што нашы профсаюзы ня лічаць краязнаўства грамадзкай працай. Вы чуеце? Навуковая праца працоўных для зьмены жыцця на карысьць гэтых-жа працоўных лічыцца прыватнай справай... Цэнтральнае Бюро Краязнаўства змушана праціць Культаддзел ЦСПСБ зьвярнуць увагу мясцовых прафарганізацый на тое, што краязнаўства карысная грамадзкая праца... І гэта ня глядзячы на пастанову аднаго з папярэдніх пленумаў ЦК КП(б)Б аб узмацненьні ўвагі да краязнаўства; ня глядзячы на тое, што Ленін не аднойчы казаў аб неабходнасьці вывучэння краю для перабудовы яго.

Буржуазія лепш старалася мабілізавацца ў шэрагі краязнаўства для выціскання большай карысьці для сябе з працоўных. Перад вайной у мясцовых чорнасотніцкіх і буржуазных краязнаўчых арганізацыях налічвалася каля 5 проц. усяе буржуазіі.

Другою перашкодаю развіцця краязнаўчага руху зьяўлялася індэфэрэнтнасць нашага друку да яго. Часамі „Саветская Беларусь“ дае хроніку яго. А паглядзіце „Звязду“, „Зарю Запада“ і інш. газеты і ня знойдзеце тамака нічога, што

У п'есу ўведзены сьпевы. Для пастаноўкі асаблівых дэкарацый непатрэбна, і «Спявай вясна» можа быць пастаўлена нават у прастай сялянскай хаце. Добра тое, што п'еса выдана перад Вялікаднем, і адыграе пэўную ролю ў вёсцы.

З знадворнага боку кніжка выдана надзвычайна добра. Вокладка мастацкая, шрыфт буйны, і папера—добрая. С. Ф.

ШТО ШПАРЧЭЙ. Па Спрэч Мітчэль. Скарычана і перапрацавана А. Савіная. Малюні А. Тычына. БДВ. Тыр. 3000. Ц. 40 к.

Асабліва ў апошнія часы Белдзяржвыдавецтва пачало выдаваць даволі многа і старанна літаратуру для дзяцей. Гэтае зьявішча, бязумоўна, нельга ня вітаць.

Да гэтага пары малючкі чытач прасіў кніжку, шукае яе, але ня было. Цяпер яго жадаюць, яго імкненьне некалькі могуць быць задаволены.

«Што шпарчэй»—дужа цікавая для дзіцяці кніжачка. Тут, захаваўшы закон пэдагагічнасці, вельмі арыгінальна і забавна паказана развіццё тэхнікі.

Матар'ял для чытаньня паданы ў прастай даступнай для маленькага чытача паступовасці. „Што шпарчэй“—бязумоўна знойдзе свайго чытача, адыграе пэўную выхаваўчую ролю.

Нельга не адзначыць мастацкі бок выдання. Малюні А. Тычыны выкананы сумленна, чыста і прыемна.

Наогул, апошняе выданьне БДВ вызначаюцца тэхнічнай удасканаленасцю.

Р. А.

ўзмацняла-б увагу да краязнаўства. Пра „Рабоче-го“ я ўжо не ўспамінаю. Больш таго—у гэтых газетах як рэдкае выключэнне пападаюцца апісаньні нашых фабрык, рыбных вазёр і рэк і наогул популярныя, навуковыя весткі аб нашым краі.

Урэшце, трэцяю галоўнаю перашкодаю пашырэнню навуковай працы працоўных зьяўляюцца больш чым бюракратычныя адносіны адміністратараў па акругах. У Гомелі краязнаўчая праца патухла, бо акрыванком ня хоча даць памяшканьня для працы таварыства; у Каімавічах гіне былы акруговы музей, бо яго няма каму ахоўваць і вартваць; у Віцебшчыне райвыканком нават не адказвае. Акруговыя таварыствы краязнаўства ня могуць раз у год выдаць свае працы, бо на гэта няма капеечнай дапамогі; а Менскае сталічнае таварыства яшчэ незмагло выдаць ні адной працы. Паміж тым, генэральны сакратар ЦС КП(б)Б зусім правільна аднойчы заўважыў, што на карыснае выданьне датацыя можа знайсціся. Толькі самы жоўты бюракрат можа лічыць навуковую працу працоўных для палепшання свайго жыцця некарыснай, не знайсці двох пакояў для працы, захаваць музей і г. д. Усё гэта пры жадаванні магчыма зрабіць. І, каб гэта рабілася—мы-б дасяглі ў краязнаўчай справе шмат больш, а галоўнае—масавасці, неабходнасьці якой ва ўсякай культурнай працы падкрэсліваў т. Кіорын на Менскім сходзе асветнікаў.

М. Волмар.